

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

«Beynəlxalq münasibətlər» kafedrası

**MÜASİR BEYNƏLXALQ
MÜNASİBƏTLƏR**

fənninin

P R O Q R A M I

BAKI – 2010

Proqram Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin «Beynəlxalq münasibətlər» kafedrasında hazırlanmışdır.

Tərtibçilər: prof. B.M.Abdullayev

dos. M.M.Quliyev

dos. Z.R.Bayramov

Redaktor: dos. Ə.İ.Abdullayev

Rəyçilər:

prof.H.F.Cəfərov

dos. M.Q.Məmmədov

Azərbaycan Respublikası Təhsil
Nazirliyi Elmi-metodiki Şurasının
“Sosial-siyasi elmlər” bölməsinin
08 iyul 2010 il tarixli iclasının qərarı
ilə təsdiq edilmişdir (9 saylı protokol)

«Müasir beynəlxalq münasibətlər» fənni üzrə proqramdan bakalavr pilləsi üzrə təhsil alan beynəlxalq münasibətlər və digər fənlər üzrə ixtisaslaşan tələbələr istifadə edə bilərlər.

Fənnin əsas məqsədi – beynəlxalq münasibətlər sistemi, bu sistemin aktorları arasında münasibətlər, bütövlükdə müasir dünyada dövlətlərarası münasibətlərdə baş verən proseslər haqqında tələbələrdə ümumi təsəvvür yaratmaqdır.

«Müasir beynəlxalq münasibətlər» fənninin tədrisində dünyanın maddi və mənəvi faktorları və onların subyektlərarası münasibətlərə təsiri, aktorlararası diplomatik, strateji, sosial, mədəni, elmi münasibətlər, bu münasibətlərin əsasını təşkil edən mənəvi-əxlaqi, hüquqi, sosial-mədəni normalar, dünya siyasətinə təsir göstərən informasiya, maliyyə, kommunikasiya, miqrasiya və s. proseslər, beynəlxalq aləmdə qərarların qəbul olunması, əməkdaşlıq, danışıqlar, konfliktlər, beynəlxalq aktorlararası münasibətlərin vəziyyəti, ölkələrdaxili və ölkələrarası münasibətlərə təsir göstərən faktorlar, hadisələr, normalar, proseslər, onlar arasındakı əlaqə və bağlılıq geniş işıqlandırılır.

GİRİŞ

Müasir beynəlxalq münasibətlərin obyektı, predmeti və subyektləri, onun ictimai elmlər sistemində yeri. Kursun metodologiyası, öyrənilməsinin əsas prinsipləri metodları və mənbələri.

Müasir beynəlxalq münasibətlərin mahiyyəti, onun öyrənilməsinə konseptual yanaşmalar, beynəlxalq münasibətlərin müasir nəzəriyyələri. Dünyanın siyasi inkişafının əsas meyilləri, beynəlxalq hüquq və müasir praktika. XX əsrin sonu – XXI əsrin başlanğıcında dünyanın siyasi inkişafında yaranmış mənzərə, beynəlxalq münasibətlərin geosiyasi konsepsiyaları. Dünya iqtisadiyyatında baş verən dəyişikliklər, beynəlxalq münasibətlərə onun təsiri və nəticələri.

I Mövzu:

Beynəlxalq münasibətlər sistemi: formalaşma tarixi və əsas inkişaf mərhələləri

Avropada mərkəzi milli dövlət hərəkətinin güclənməsi və beynəlxalq münasibətlərin Vestfal sisteminin yaranması. Vestfal sistemi və müstəmləkə rejimlərin böhranı, beynəlxalq münasibətlərin kəskinləşməsi. Birinci dünya müharibəsinin sonu, beynəlxalq münasibətlərdə yeni – Versal sisteminin formalaşması. Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində qatılması cəhdləri: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasəti (1918-1920-ci illər). 1922-1939-cu illərdə beynəlxalq münasibətlər və Versal-Vaşinqton sisteminin böhranı.

İkinci dünya müharibəsinin nəticələri və dünyada üçqütblü beynəlxalq münasibətlər sisteminin yaranması (1945-1950-ci illərin ortaları). Beynəlxalq münasibətlər sistemi «Soyuq müharibə» dövründə (1950-ci illərin ortaları – 1990-cı il). Beynəlxalq münasibətlər sisteminin müasir mərhələsi.

II Mövzu:
***Müasir beynəlxalq münasibətlərin yaranması:
xarakteristikası, əsas meyilləri və iştirakçıları***

Müasir beynəlxalq münasibətlərin yaranması və əsas xarakterik xüsusiyyətləri. ATƏT-in 1990-cı il Paris sammiti. Paris xartiyasının mahiyyəti. 1990-1991-ci illərdə SSRİ və sosialist blokunda ictimai-siyasi proseslər. Yeni müstəqil dövlətlər beynəlxalq münasibətlər sistemində «Bitərəflər» bloku və dünya siyasəti. Beynəlxalq münasibətlər sistemində yeni mərhələ – yeni dünya nizamının formalaşması mərhələsi. Beynəlxalq münasibətlər və dünya siyasətinin müasir strukturu və aktorları (iştirakçıları). Tərkütüblü dünya nizamının yaranması. ABŞ-ın müasir xarici siyasətinin əsas cəhətləri. Beynəlxalq münasibətlər sistemi və Avropa İttifaqı. Azərbaycan müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində.

III Mövzu:
***Yeni dünya nizamının yaranması və
onun mahiyyəti***

XX əsrin sonu – XXI əsrin əvvəllərində dünyada baş verən köklü siyasi dəyişikliklər. Yeni dünya nizamının mahiyyəti, onu tənzimləyən müasir mexanizmlər. Beynəlxalq hüququn məzmunu və mahiyyəti. Qloballaşma və «millət-dövlət-vətəndaş» prinsipi. Demokratiya və vətəndaş cəmiyyəti. Müasir dövrdə dövlətlərin tipləri (qrupları): fəvqəldövlətlər, böyük dövlətlər, regional dövlətlər, adi dövlətlər. Müasir dövrdə liberalizm ideologiyası yeni dünya nizamının dəyəri kimi.

Beynəlxalq aləmdə yeni dünya nizamına geosiyasi yanaşma. «Mondializm», Qərb dəyərlərinin bütün dünyada qəbul etdirilməsi cəhdləri. Yeni dünya nizamının ideoloji əsasları. Hərbi balans və kollektiv təhlükəsizlik məsələsi. Qloballaşma,

universallaşma, mənəvi inteqrasiya və milli-mədəni, mənəvi xüsusiyyətlər.

IV Mövzu:

Qloballaşma və yeni dünya nizamı

Qloballaşmanın mahiyyəti və ona təsir edən əsas amillər. Qloballaşma və ABŞ-ın müasir xarici siyasəti. Qloballaşma və transmilli korporasiyalar. Qloballaşma və sivilizasiyalar: amillər, meyillər, ziddiyyətlər. Beynəlxalq maliyyə qurumlarının fəaliyyət istiqamətləri. Vahid iqtisadiyyatın qlobal liberal-iqtisadi modeli, qlobal iqtisadiyyatda innovasiya proseslərinin beynəlmilləşməsi. Qlobal texnoloji məkanın formalaşması. Sivilizasiyaların texnoloji strukturunun dinamikası. Qloballaşmanın demoqrafik əsası və sivilizasiyaların dəyərlər sistemi. Qloballaşmanın sosial-mədəni aspektləri. İnformasiya inqilabı və insan. Qlobal informasiya məkanının formalaşması. Dünyanın qlobal problemləri və onların həlli yolları. Qloballaşma və milli maraqlar, milli təhlükəsizlik məsələləri.

V Mövzu:

Beynəlxalq inteqrasiya və onun müasir dünya siyasətinə təsiri

Beynəlxalq inteqrasiyanın mahiyyəti, obyektiv və subyektiv əsasları. İnteqrasiya prosesinin müsbət və mənfi cəhətləri. İnteqrasiyanın əsas formaları – qlobal, regional, subregional. Vahid dünya məkanının formalaşması. Qərbi Avropa ölkələrinin inteqrasiyası – Avropa İttifaqının yaranması və inkişaf mərhələləri.

İnteqrasiya və millətlərin mədəni-mənəvi dəyərləri. İnteqrasiya və sivilizasiyaların özünəməxsusluğu. Şimali Amerika ölkələrinin Azad Ticarət Birliyi (NAFTA), Cənub-Şərqi Asiya Dövlətləri Assosiasiyası (ASEAN), İslam ölkələrinin İqtisadi

Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT), MDB, QUAM, Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı (ŞƏT) müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində.

VI Mövzu:
***Dünyanın demokratikləşməsi meyilləri və
milli dövlətlər***

Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində demokratikləşmə prosesi. Demokratikləşmənin üçüncü dalğasının əsas təzahürləri. Demokratikləşmənin transmilli dalğası. Demokratikləşmə dalğasına təsir edən daxili və xarici amillər. Demokratiyanın əsas məqsəd və vəzifələri. Demokratiya, insan hüquqları və azadlıqları. Siyasi partiyalar demokratiya şəraitində. Milli dövlətlərdə siyasi, iqtisadi, sosial demokratikləşmə. Demokratikləşmə prosesində kütləvi informasiya vasitələrin (KİV) rolu və əhəmiyyəti. Müasir Azərbaycan demokratikləşmə şəraitində. Hüquqi, dünyəvi dövlətin, vətəndaş cəmiyyətinin qurulması sahəsində uğurlar və perspektivlər.

VII Mövzu:
***Müasir dünya siyasəti və
beynəlxalq təşkilatlar***

Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində beynəlxalq təşkilatların rolu. Beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatların (BHAT) fəaliyyətində siyasi cərəyanlar – siyasi realizm, transmillilik, liberal institusionalizm. Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyəti. Qlobal iqtisadi və sosial təşkilatlar dünya siyasətində: Ümumdünya Bankı, Ümumdünya Ticarət Təşkilatı (ÜTT), Avropa İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (AİƏT), Davos Beynəlxalq İqtisadi Forum (DBİF), London və Paris beynəlxalq klubları, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı, UNESCO.

BMT, beynəlxalq münasibətlər sisteminin əsas aktoru kimi, onun strukturu, məqsəd və vəzifələri, fəaliyyətinin əsas istiqamətləri. Müasir dünya siyasətində regional təşkilatların rolu – Şimali Amerika Azad Ticarət Sazişi (SAATS), Cənub-Şərqi Asiya Dövlətləri Assosiasiyası (ASEAN), Asiya-Sakit okean dövlətlərinin İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (ASDİƏT), Neft ixrac edən ölkələrin təşkilatı (OPEK), ATƏT, NATO, Qərbi Avropa İttifaqı və s. Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarda fəaliyyəti.

VIII Mövzu:

Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində milli və beynəlxalq təhlükəsizlik problemləri

Təhlükəsizlik anlayışı yeni müasir müstəvidə. Təhlükəsizliyin yeni konsepsiyası. Dövlət, şəxsiyyət, cəmiyyət təhlükəsizliyi məsələləri. İqtisadi təhlükəsizliyi təmin edən əsas amillər. Sosial və etnomədəni təhlükəsizlik məsələləri. Dünya siyastəi və enerji təhlükəsizlik problemləri. Ekoloji təhlükəsizlik məsələləri beynəlxalq münasibətlər sistemində. Terrorizm və beynəlxalq təhlükəsizlik. Etnosiyasi ekstremizm və aqressiv separatizm müasir dövrdə. Beynəlxalq hüquq, beynəlxalq qurum və təhlükəsizlik məsələləri. Cənubi Qafqazın təhlükəsizlik problemləri: qlobal və yerli maraqlar. Azərbaycanın milli təhlükəsizlik konsepsiyası.

IX Mövzu:

Müasir beynəlxalq münasibətlər və iqtisadi təhlükəsizlik

Milli və iqtisadi təhlükəsizlik anlayışları, iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması prinsipləri. Milli təhlükəsizlik sistemində iqtisadi təhlükəsizliyin yeri və rolu. İqtisadi təhlükəsizliyin kriteriya və göstəriciləri. «Böyük» və «Kiçik» ölkələrin iqtisadi təhlükəsizlik problemləri, fərqləri və xüsusiyyətləri. Müasir dünya və dünya iqtisadiyyatının inkişaf modelləri. Dövlətin iqtisadi və maliyyə təhlükəsizliyi aspektləri. İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsində büdcə və pul-kredit siyasətinin öncül istiqamətləri. İqtisadi təhlükəsizliyin qorunmasında dövlətin investisiya siyasətinin rolu. Geosiyasət və iqtisadi təhlükəsizlik. «Xarici iqtisadiyyatda» milli maraqların idarə olunması prinsipləri. Azərbaycanın milli-iqtisadi təhlükəsizliyinin əsasları.

X Mövzu:

Milli maraqlar müasir dünya siyasətində

Milli maraq anlayışı, onun strukturu, metodoloji və siyasi rolu. Qloballaşma və milli maraq. Müasir dövrdə millətçilik: onun mahiyyəti və növləri. Milli ideologiya, millətçilik və dövlətçilik. Şovinizm, kosmopolitizm müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində. Millətçilik, milli özünüdərkətmə, milli və ümumbəşəri dəyərlər. Müasir hüquqi dövlət və şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı. Millətin öz müqəddəratını təyinetmə hüququ və dövlətin ərazi bütövlüyü prinsipi. Demokratiya və millətçilik. Postsovet məkanında millətçiliyin növləri və formaları. Qloballaşma və etnik münaqişələrin həlli yolları. Dünya siyasətində tolerantlıq və milli siyasət. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın milli maraqları.

XI Mövzu:

Beynəlxalq münasibətlərdə münaqişələr

Münaqişələr (konfliktlər) anlayışı, növləri və funksiyaları. Münaqişələr və böhranlar. Cənubi Qafqaz, Yaxın Şərq, keçmiş Yuqoslaviyada münaqişələrin mahiyyəti və onların həlli yolları. Münaqişələrin həllində dünya birliyinin rolu. Sülhməramlı qüvvələr, sülhməramlı əməliyyatların tipologiyası. Müşahidəçilərin beynəlxalq missiyaları, hərbi qüvvələrin cəlb olunması ilə beynəlxalq sülhməramlı əməliyyatlar, humanitar yardım və müdaxilə: onun səbəbləri və nəticələri. BMT-nin sülhməramlı əməliyyatları. Münaqişələrin həll olunmasında regional təşkilatların rolu (ATƏT, QUAM), Amerika dövlətləri təşkilatı (ADT)), və s. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli istiqamətində beynəlxalq təşkilatların yeri və rolu.

XII Mövzu:

Dünya siyasəti və beynəlxalq hüquq

Beynəlxalq hüququn yaranması, mahiyyəti və inkişaf mərhələləri. Beynəlxalq hüquqa ümumi yanaşmalar. Müasir beynəlxalq hüququn xüsusiyyətləri və onun əsas prinsipləri. Mili dövlətlər və beynəlxalq hüquq. Beynəlxalq təhlükəsizliyin tənzimlənmə mexanizmləri. Beynəlxalq, regional münaqişələr və beynəlxalq hüquq. Beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin təmin olunmasında BMT-nin yeri və rolu. Təkcütblü dünyada beynəlxalq hüquq normalarının tətbiq mexanizmləri. İnsan və xalqların hüquqları. «Humanitar müdaxilə» beynəlxalq hüquq çərçivəsində. Xalqların öz müqəddəratını təyinetmə və dövlətin ərazi bütövlüyü prinsipi beynəlxalq hüquq kontekstində. Beynəlxalq hüquq və Azərbaycanın xarici siyasəti.

XIII Mövzu:

ABŞ və Avropa ölkələri müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində

Dünya siyasətində ABŞ-in siyasi, iqtisadi, ideoloji və hərbi çəkisi. Geosiyasi proseslərdə ABŞ-in yeri və rolu. ABŞ-in global strategiyası. ABŞ-in xarici siyasəti və Avropa ölkələri. Yaxın və Orta Şərq, latın Amerikasında, Asiya və Afrikada ABŞ-in siyasəti. Beynəlxalq terrorizm və ABŞ-in müasir siyasəti. Demokratiya və ABŞ-in həyati əhəmiyyətli milli maraqları. ABŞ-in beynəlxalq təşkilatlarda fəaliyyəti – BMT və ABŞ, ATƏT və ABŞ, AB və ABŞ, ADT və ABŞ. ABŞ-Rusiya münasibətləri müasir dövrdə. ABŞ və beynəlxalq maliyyə-ticarət qurumları. Beynəlxalq münaqişələri həllində ABŞ-in rolu. Azərbaycan-ABŞ münasibətləri müasir şəraitdə.

Avropa və dünya siyasətində onun yeri. Avropa ölkələrində geosiyasi dəyişikliklər. Avropa və qloballaşma. Avropada beynəlxalq münasibətlərin inkişaf mexanizmləri. Avropa Birliyi müasir şəraitdə. Beynəlxalq təhlükəsizliyin təmin olunmasında Avropanın rolu. ATƏT və dünya siyasəti. Dövlətlərarası əməkdaşlığın genişlənməsi istiqamətində Avropa Şurasının fəaliyyəti. Qərbi və Şərqi Avropanın inteqrasiya meyilləri. ABŞ və

Avropa münasibətləri müasir şəraitdə. Avropa və Yaxın və Orta Şərqi ölkələri. Avropanın Latin Amerikası, Asiya və Afrika ölkələri ilə beynəlxalq münasibətlərinin səciyyəvi xüsusiyyətləri. Azərbaycan-Avropa münasibətləri.

XIV Mövzu:

Azərbaycan müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində

Azərbaycanın müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində xarici siyasətin əsas prioritetləri, vəzifələri və məqsədləri, resursları və mexanizmləri. Azərbaycanın xarici siyasəti və Şimal, Mərkəzi, Cənubi Amerika ölkələri. Avropa ölkələri və Azərbaycan. Azərbaycanın Asiya və Afrika ölkələri ilə münasibətləri. Azərbaycanın dünya dövlətləri ilə əlaqələrində beynəlxalq təşkilatların rolu. Azərbaycan-BMT əlaqələri. Azərbaycan-NATO əlaqələri. Azərbaycanın islam ölkələri ilə çoxtərəfli münasibətləri. Azərbaycan regional münasibətlər sistemində (MDB, QUAM, Türkdilli dövlətləri birliyi və s.). Enerji resursları dünyanın müasir geosiyasətində. Dünya ölkələrinin enerji siyasəti və Azərbaycanın yeni neft strategiyası.

Cənubi Qafqazın təhlükəsizlik problemləri: global və yerli maraqlar. Azərbaycanın təhlükəsizlik siyasəti. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllində Azərbaycanın prinsipial mövqeyi. Münaqişənin həllində beynəlxalq və regional təşkilatların rolu (BMT, ATƏT, AŞ, AB, İKT, MDB, QUAM). Müasir dövrdə Azərbaycanın xarici siyasətinin hücum taktikası.

ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. I-XXVI kitablar. B., 1997-2008.
2. Mehdiyev R. Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri. B., 2004.
3. Məmmədov A.S. Beynəlxalq konfliktlər. B., 2000.
4. Məmmədov A. Beynəlxalq münasibətlər. B., 2002.
5. Abdullayev M. Beynəlxalq münasibətlər tarixi. Dərslük. B., 2000.
6. Abdullayev V. Azərbaycan yeni diplomatiya məkanında. B., 2000.
7. Qasımov M. Birinci Dünya müharibəsi illərində böyük dövlətlərin Azərbaycan siyasəti (1914-1918). B., 2004.
8. Hacıyeva A. Beynəlxalq münasibətlər tarixi (1871-1919-cu illər). Dərs vəsaiti. B., 2001.
9. Həsənov Ə.M. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. B., 2005.
10. Həsənov Ə.M. Heydər Əliyev və Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyətinin formalaşması. B., 2003.
11. Həsənov Ə.M. Heydər Əliyev və Azərbaycanın xarici siyasət prioritetlərinin müəyyənəlməsi. B., 2005.
12. Həsənov Ə.M. Azərbaycanın Avropa dövlətləri və ABŞ-la münasibətləri. B., 2000.
13. Həsənov Ə.M. Neft strategiyası və Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyətinin qurulması. B., 2005.
14. Həsənov C. Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində (1918-1920). B., 1993.
15. İsmayılov F. Qarabağ konflikti ABŞ-ın qlobal siyasəti kontekstində. B., 2001.
16. Аббасбейли А., Аббасбейли Э. Гейдар Алиев и мировая политика. Баку, 1997.
17. Алиев Г. На стыке тысячелетий. Баку, 2001.
18. Гейдар Алиев открывает миру Азербайджан. Баку, 1994.
19. Дипломатический словарь., т.1, М., 1971 (А-И).

20. Дипломатический словарь., т.2, м., 1971 (К-П).
21. Заманов И. От агрессии к агрессии или подлинное лицо армянского шовинизма. Баку, 2001.
22. Кеннан Д. Американская дипломатия. 1900-1920 гг. 1957.
23. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? Москва, 2002.
24. Ланцов С.А., Агасова В.А. Мировая политика и международные отношения. Москва, 2006.
25. Лебедева М.М. Мировая политика и международные отношения на пороге третьего тысячелетия. Москва, 2002.
26. Мехтиев Р.Э. Реалии геноцида азербайджанцев. Баку, 2000.
27. Наджафов А. Южный Кавказ: тернистый путь к безопасности. Москва, 2005.
28. Торкунов А.В. Современные международные отношения и мировая политика. Москва, 2005.
29. Уткин А.И. Мировой порядок XXI века. Москва, 2001.
30. Цыганков П.А. Теория международных отношений. Москва, 2003.
31. Чернявский С.и. Внешняя политика Азербайджанской Республики (1998-2003).-Баку, 2003.
32. Эмир-Ильясова Э.И. Азербайджан в системе международных отношений. Баку, 2000.
33. Roskin M. International relations of the New World. N.Y. 1998.
34. Foreign Policy and Regionalism in the Americans. Boulder. London, 1996.
35. <http://www.un.org>
36. <http://www.nato.int>
37. <http://www.mfa.gov.az>
38. <http://www.azerbaijan.az>
39. <http://www.kavkaz.com>